משפטים ב

א. פונעם פסוק „כי תקנה וגו'" [1] איז רש"י מעתיק די ווערטער „כי תקנה עבד עברי" און איז מפרש: „עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני [2] שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם [3] בלקוח מן הנכרי אבל בלקוח מישראל יצא בשש ת"ל וכו'".

דאָרף מען פאַרשטיין:

א) דער פירוש איז דאָך נאָר אויף די ווערטער „עבד עברי" — פאַרוואָס איז רש"י מעתיק אויך די ווערטער „כי תקנה"*[3]?

— מ'קען ניט זאָגן, אַז רש"י איז זיי מעתיק צוליב דעם וואָס פון זיי קען מען זיך מסתייע זיין אַז דאָ רעדט זיך וועגן אַן „עבד שהוא עברי" [4] — ווי רש"י איז מפרש ווייטער[5] אַז „כי תקנה" מוז זיך ריידן אין אַן אופן פון „מכרוהו ב"ד", וואָס דאָס איז שייך נאָר ביי אַן „עבד שהוא עברי"

— ווייל: (א) אָט דער הכרח פון רש"י (אַז דאָ רעדט זיך וועגן „מכרוהו ב"ד") איז ניט פון די ווערטער „כי תקנה", נאָר מצד יתורא דקרא, וויבאַלד ס'שטייט שוין „וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך" [6]; (ב) אדרבה: אויך אָט דער הכרח (אַז „מכרוהו ב"ד" — מצד דעם פסוק „וכי ימוך אחיך") איז שייך דווקא לאחר מ'האָט שוין אַ הוכחה פון פריער אַז דאָ רעדט זיך וועגן „עבד שהוא עברי" און ניט „של עברי" — ווי ס'איז משמע אויך פון דעם סדר פון די פירושים אין רש"י (וואָס ער איז מקדים דעם פירוש וואָס איז (עכ"פ — בעיקר) אויף „עבד עברי" פאַרן פירוש אויף „כי תקנה") [7].

ב) ווי קומט גאָר אַ הוה אמינא אַז דער טייטש פון „עבד עברי" איז „עבדו של עברי" ? — לכאורה איז מער פשוט אַז „עבד עברי" מיינט „עבד שהוא עברי", ווי מ'זעט עס בכ"מ בתורה (ביי „נער עברי" [8] וועגן יוסף'ן; און אויך אין נ"ך — „ולששן עבד מצרי" [9], וואָס דער

---

1) ריש פרשתנו (כא, ב).

2) כנעני — אף כי כנעני לאו דוקא, כ"א (בל' המנ"ח מצוה שמז) „כל א' מכל באי העולם חוץ מישראל" אולי י"ל כי דברו חכמים בהווה, וע"פ מש"נ (נח ט, כה) עבד עבדים יהי'. אבל עצע"ג כי משנצטוו לא תחי' הרי אדרבא „מהם (מהאומות) תקנו ולא מן הגרים (הכנענים ש)בארצכם", וא"כ הרגיל והווה הוא דוקא משאר האומות, וחידוש דגם בנה של כנענית תקנו באם אביו משאר האומות ומפני שהולך אחר אביו ואינו כנעני (קידושין סז, ב ובפרש"י). וראה הראב"ע לבהר כה, מה.

והנה בחינוך (שם. וכ"ה ברש"י קידושין כב, ב ד"ה שדה. פענח רזא לפרש"י פרשתנו כאן) כתב: „ועבד כנעני נקרא א' מכל האומות שקנהו ישראל לעבדות אבל נתיחסו כל העבדים בשם כנען מפני שכנען נתקלל להיות עבד הוא וזרעו לעולם" — והנה לפענ"ד צ"ג בזה, שהרי התואר עבד כנעני מצינו רק לאחרי הציווי דלא תחי' — ואיך נייחס כל העבדים לכנען כשמציאות עבד (ובמילא כל דיניו) — הוא רק כשאינו כנעני!

3) בהר כה, מו.

*3) ובמילא הי' ד"ה זה בא בפרש"י לאחרי ד"ה שלאחריו. וראה לקמן בפנים.

4) ראה משכיל לדוד „חדא אמאי כתיב כו'".

5) בד"ה הב' כי תקנה.

6) בהר שם, לט.

7) ראה ספר הזכרון וראי"ם כאן. גו"א ומשכיל לדוד בד"ה כי תקנה (הב').

8) מקץ מא, י.

9) דהי"א ב, לד.

פירוש איז אז ער האָט געהאַט אַ מצרי אלס אַן עבד [10].

און אַזוי איז אויך, לאידך גיסא, מוכח פון לשון הכתוב [11] „עבד לאיש עמלקי", אז בשעת דער פסוק מיינט עבדו של עמלקי זאָגט ער ניט „עבד עמלקי" נאָר „עבד לאיש עמלקי" [12].

מפרשים [13] זאָגן אז די הוה אמינא „עבדו של עברי" איז מצד דעם דיוק הלשון „כי תקנה עבד עברי", פון וועלכן ס'איז משמע, אז ער קויפט אזא וואס איז שוין אן עבד פון פריער, ובמילא איז מסתבר צו טייטשן „עבדו של עברי".

דאָס איז אבער ניט מספיק [14], ווארום אויב פונעם לשון הכתוב, פון פשוטו של מקרא — איז מער משמע אז עס רעדט זיך וועגן „עבדו של עברי", האט רש"י דערמיט געדארפט אנהויבן זיין פירוש (ע"ד דוגמא) „יכול עבדו של עברי" — און דערנאָך עס שולל זיין „ת"ל כו" אַ הכרח אז דאָס מיינט „עבד שהוא עברי" [15].

פון דעם וואס רש"י הויבט גלייך אן „עבד שהוא עברי" איז מוכח, אז דאָס איז די ערשטע סברא ווי צו טייטשן דעם פסוק און ערשט דערנאָך וועלט אַ ספק „או אינו אלא עבדו של עברי".

ג) פארוואס דארף רש"י באַווארענען דאָ „ומה אני מקיים והתנחלתם אותם" — די קושיא וועט ערשט ווערן אז מ'וועט קומען צו דעם פסוק — קרוב לסוף ספר ויקרא!

און כאטש דער מקור פון דעם גאַנצן פירוש רש"י איז פון מכילתא — איז דאָך ידוע (כמדובר כמה פעמים) אז אלץ וואס רש"י שרייבט בפירושו עה"ת איז מוכרח פון פשטות הכתובים על אתר (אדער — צוזאמען מיט דעם וואס מ'האט געלערנט פריער); ובפרט אז בנדו"ד דערמאנט ניט רש"י אז דער מקור פון זיין פירוש איז פון מכילתא.

---

10) אבל מהכתוב „העבד העברי" (וישב לט, יז) אין ראי' לנדו"ד כיון שנאמר העברי — תיאור העבד. וראה מהרש"א ריש כתובות.

11) ש"א ל, יג.

12) בספר זכרון ראי"ם דקדוקי רש"י (ועוד) דמשקל פעל שוה בסמוך ובמוכרת. אבל „קשה כיון דסתם עבד עברי בכל מקום פירושו שהוא עברי למה ומהיכא תיתי לעקם ולומר עבד כנעני" — דברי דוד (להט"ז) כאן. ובכל אופן הי' רש"י מביא מהכתובים שתיבת עבד היא מוכרת.

לכאורה לשון הכתוב „עבד ה'" (ברכה לד, ה. יהושע א, א. ובכ"מ בנ"ך) סותר הנ"ל — אבל כשתיבת עבד בא ביחד עם שם מובן בפשטות שהוא סמוך. וכמו „עבד אברהם" (חיי שרה כד, לד) וכיו"ב. ועד"ז י"ל ב„עבד איש" — בא יב, מד.

ועד"ז (לאידך) „איש עברי" (וישב לט, יד) שאין בזה קס"ד „של עברי" כיון שנאמר „איש", ומהיכא תיתא לייחס אותו ל(איש) אחר „איש של עברי". משא"כ כשנאמר (כבנדו"ד) „עבד" שמדגיש השייכות לאחר, י"ל שהתיבה לאח"ז מפרש למי שייך.

ולהעיר מהשינוי בין מ"א יא, כו. דהי"ב יג, ו (ועוד כיו"ב). ואולי י"ל טעם השינוי — בדוחק עכ"פ: במ"א מאריך ביחוס ירבעם („אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה"), ולכן ממשיך בסגנון של סיפור (שהוא הי') „עבד לשלמה"; בדה"י שמקצר „ויקם ירבעם בן נבט", נאמר רק שם התואר — „עבד שלמה".

13) גו"א משכיל לדוד. וראה אלשיך פרשתנו בתחלתו ד"ה עוד יתכן קושיא ג.

14) ועוד ועיקר: לפי פירושם — אף שרש"י שולל הפירוש עבדו של עברי הרי אינו מתרץ קושייתו איך מתאים הלשון „עבד (עברי)".

15) במשכיל לדוד „ומשני רש"י עבד שהוא עברי כלומר דקמ"ל קרא כדאי' במכילתא דמותר לקרותו עבד דרך בזיון שהרי התורה קראו עבד על כרחו והיינו דכתיב כי תקנה מאחר שקנית אותו הרי הוא בשם עבד לך אע"פ שהוא עברי". אבל כ"ז אינו ברש"י אפילו לא ברמז. ופשיטא דהי' צריך רש"י לפרשו (מכ"ש מזה שמפרשו במכילתא). וראה אוה"ח עה"פ „עוד דקדק לומר כו'".

דערפון איז פאַרשטאַנדיק אַז דער גאַנצער פירוש איז מוכרח ע"פ פשש"מ דאַ.

ב. דער ביאור בזה: עס שטייט פריער אין פסוק [16], אַז באַ יצי"מ האָבן אידן מיטגענומען פון מצרים אַ סך כלי כסף וכלי זהב וכו'; דערנאָך איז ביי זיי צוגעקומען נאָכמער כסף וזהב וכו' פון ביזית הים, ווי רש"י זאָגט אויף "ויסע משה" [17] (נאָך קרי"ס) — "הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים". ד.ה. אַז באַ אַלע אידן, איז מקויים געווארן די הבטחה אַז זיי וועלן האָבן אַ "רכוש גדול" [18].

פון דעם איז מובן בפשטות, אַז אין אַ מצב פון אַזאַ גרויסער עשירות באַ אידן איז דעמאָלט ניט געווען שייך די מציאות אַז אַ איד זאָל ווערן [18*] אַן עבד (וואָס דאָס קומט מחמת עניות און חוסר ממון [19]) —

און היות אַז די פרשה "ואלה המשפטים" קומט גלייך נאָך מ"ת, אַ זמן קצר נאָך יצי"מ וקרי"ס, איז מסתבר אַז לכל לראש האָט דער אויבערשטער אַנגעזאָגט אידן די משפטים וציווים אויף זאָכן וואָס זיינען געווען נוגע און מצוי גלייך באַ יענעם זמן ומצב, ווי "לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב גו' מזבח אדמה גו' מזבח אבנים תעשה לי" [20] און ניט (אַדער — לאו דוקא) מזבח כסף וזהב — כאָטש יעדערער פון זיי האָט געהאַט אַ ריבוי כסף וזהב *[20], דעריבער, נאָכדעם ווי רש"י איז מקדים "עבד שהוא עברי", אַז דער לשון "עבד עברי" מיינט כפשטות "עבד שהוא עברי", מוז מען אָבער באַוואַרענען "או אינו אלא עבדו של עברי" —

מצד דעם המשך וסדר הכתובים איז די סברא מחייב, אַז דאָס רעדט זיך ווען "עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל", וויבאַלד אַז אידן, יעדער עברי האָט דאָן [21] (באָלד נאָך ביזית

16) בא יב, לה־ו.
17) בשלח טו, כב.
18) לך טו, יד.
*18) משא"כ בהיותם במצרים — שדרשו רז"ל שהי' לבנ"י ע"ע (ראה ירמי' לד, יג. ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה). וראה תו"ת לוארא ו, יג (וקדמו בקה"ע בירוש' שם). תו"ש מילואים בס"פ וארא.

— אבל ביצי"מ נשתלחו העבדים עברים, כמובן בירמי' (ע"פ הירוש'). ועוד וג"ז עיקר — כשקיבל הע"ע ביזת מצרים (שזה הי' לפני יצי"מ בפועל — ונצלתם את מצרים) — ודאי שפדה א"ע תומ"י.

*) דציווי שילוח עבדים הי' (ע"פ הירוש') בתחילת חזרת משה למצרים, כשבנ"י בשעבודם. בירמי' מפורש שהעדר קיום השילוח הביא גלות בבל, ועכצ"ל שבגלות מצרים — קיימו הציווי שהרי נגאלו.

ועפ"ז מובן ד"ולא שמעו אבותיכם" (שבירמי' שם) אינו "אבותיכם" במצרים שלפנ"ז, כ"א השהרים אליהם דיבר ירמי'.

19) כהכתוב (שהובא בסיום פרש"י בד"ה (הב') כי תקנה) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (בהר כה, לט). וכן במכרוהו ב"ד כבפרש"י שם.

ואף שיכול להיות גם במצב דעשירות — באם עבר על לא תחמוד גו' — לא שכיח דאין לו לשלם (חמשה) בעשירות המופלגה דביזת מצרים והים.

20) ציווים הראשונים לאחרי מ"ת (יתרו כ, כ ואילך).

*20) ראה בכורות ה, ב: שאין לך כאו"א מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים. ובפרש"י בא יג, יג [בדפוסים לפנינו נמצא בחצ"ג (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) טעונים מכספם וזהבם של מצרים. אבל בדפוס א' וב' ובכת"י רש"י — תיבות הנ"ל ("שאין לך . . חמורים") אינן בחצ"ג].

21) ובפרט שמתחיל תיכף "כי תקנה" בלי הקדמה, ולא כבפ' בהר "וכי ימוך אחיך עמך (ואז) ונמכר לך". וכיו"ב.

מצרים און ביזת הים כנ"ל) געהאט אַ „רכוש גדול", געהאט אויך עבדים[22] ושפחות — ווי ס'איז געוואָגט געוואָרן לפנ"ז באַ די עשרת הדברות[23] „עבדך ואמתך"[24].

ג. באַ אַ בן חמש למקרא קען זיך אַבער שטעלן די שאלה: מ'האָט געלערנט פריער, אַז אברהם אבינו האָט געהאָט אַן עבד, אליעזר, פון נאָך פאַר דעם ברית בין הבתרים[25] און איז געבליבן „עבד אברהם" אויך צענד־ליקער יאָרן שפעטער, ווי ס'ווערט דער־ציילט ביי זיין שליחות צו משדך זיין יצחק אבינו[26] — און וויבאַלד אברהם האָט מקיים געווען כל התורה כולה עד שלא ניתנה (ווי רש"י האָט שוין פריער מפרש געווען[27]), איז ווי קומט דאָס אַז אברהם האָט געהאַלטן אַן עבד[28] כנעני[29] (אליעזר) אַזוי פיל יאָרן און האָט ניט מקיים געווען דעם ציווי התורה דאָ אַז „שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם" (אויב דאָס מיינט „עבדו של עברי")[30]?

דעריבער מוז רש"י באַוואָרענען בפרשתנו אָט דעם ענין, נאָר אַנשטאָט דער תמי' אויף הנהגת אברהם ברענגט ער די (זעלבע) סתירה נאָר ביתר תוקף — פון פסוק ומצוה מפורשת בתורה — „ומה אני מקיים והתנחלתם אותם

(און פאַרענטפערט) בלקוח מן הנכרי" (וואָס אַזוי איז אויך געווען באַ אליעזר עבד אברהם).

ד. ע"פ הנ"ל איז פאַרשטאַנדיק וואָס רש"י ברענגט פון פסוק אויך די ווערטער „כי תקנה" ווייל דאָס איז מחזק דעם פירוש אַז עס מיינט „עבד שהוא עברי":

---

22) ע"ד פרש"י (ויצא ל, מג) מוכר צאנו כו'. וראה יומא (עה, א) דהמן הי' מגיד להם למי שייך העבד.

ואף שלא מצינו שהי' להם עבדים מהמצרים י"ל: א) שקנו מתגרי אומה"ע (גם בין זמן קרי"ס למ"ת), ב) הרי בזמן יצי"מ היו להם עבדים עברים (ראה לעיל הערה 18*), וא"כ מסתבר לומר שגם עבדים כנענים היו להם. וראה בא יב, מד: „וכל עבד איש מקנת כסף גו".

ובכל אופן הרי תיכף לאחר מ"ת היו צריכים ליכנס לא"י (ראה פרש"י דברים א, ב), ושם עבד מאומות העולם הוא דבר הרגיל והמצוי כו'.

23) יתרו כ, יז. ובציווי לא תחמוד (שם, יד) „עבדו ואמתו". ומשמע ד„עבדך" „עבדו" פירושו כפשוטו שהיו להם עבדים אז, כמו השאר שמונה בהכתובים שם „ובנך ובתך .. בהמתך", „אשת רעך .. שורו וחמורו גו", ולא (רק) שנאמר ע"ש העתיד (בכמה מקומות בתורה) לפי שיהי' להם לאח"ז.

24) לכאורה י"ל דקס"ד „או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני כו'", הוא לפי שבמ"ת נעשו בנ"י „משועבדים לי" (פרש"י יתרו כ, ב). ונאמר „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" — שרים (פרש"י שם יט, ו). והפכו בכנען שנאמר בו (נח ט, כה ואילך. פרש"י שם, כז) „עבד עבדים יהי' לאחיו. ויהי כנען עבד למו (לשם)" (וראה תולדות כז, לז. ולהעיר מפרש"י וישב לז, ב), וא"כ פשוט שכאן לאחר מ"ת מדובר בעבד כנעני. אבל — אינו כי מובן שיתכן שא' ירצה להיות עבדו של אדם גדול וכיו"ב (וע"ד הגר שהייתה בת פרעה ונתנה לשפחה (פרש"י לך טז, א), ועבד מלך מלך). ואין בזה חידוש לכאורה.

25) לך יד, יד. ובדברי אברהם בברית בין הבתרים שם טו, ב (אלא שלא נזכר בהנ"ל בפירוש שאליעזר הי' „עבד", וראה שם יד, טו. פרש"י שם, כד).

26) חיי שרה כד, ב ואילך.

27) תולדות כו, ה.

28) בהכתובים בפ' לך לא נזכר שם עבד, כ"א „חניכיו וגו'" „בן משק ביתי" (כנ"ל הערה 25). אבל בפ' חיי שרה נאמר (כד, ב) „עבדו זקן ביתו", ואמר „עבד אברהם" — מילתא גנאה (ב"ק צב, ב).

29) ראה פרש"י חיי שרה כד, לט.

30) ויתירה מזו: הי' עבדו יותר מיובל שנים, שהרי בזמן ברית בין הבתרים הי' אברהם בן ע' שנה (ראה פרש"י בא יב, מ). ונשואי יצחק היו ע' שנה לאחר זה (שהרי יצחק נולד לאברהם כשהי' בן ק' שנה ונשא את רבקה כשהי' בן מ' (תולדות כה, כ)).

— וואָרום לכאורה איז די הקדמת הכתוב „כי תקנה" איבעריק — ער האָט געקענט אָנהויבן מיטן עצם דין: „עבד עברי שש שנים יעבוד גו" (ווי מען געפינט בכמה מקומות בתורה, ע"ד בפרשתנו „מכה איש ומת גו"[31]) —

דער לשון „כי תקנה" מיינט אַ פעולה בעתיד — אָבער בהווה איז נאָך די פעולה ניטא, און נאָכמער בעניננו: זי איז איבערהויפט ניט שייך בהווה — ווי־באָלד אַז זיי האָבן געהאַט ביזת מצרים והים, כנ"ל.

במילא איז פון דעם מוכח, אַז דאָ רעדט זיך וועגן דער קני' פון אַן עבד שהוא עברי, וואָס בהווה דעמאָלט איז עס ניט שייך — און ניט וועגן אַן עבד כנעני („עבדו של עברי"), היות אַז לגבי אים פאָסט ניט (און איז איבעריק) דער „כי תקנה", ווייל מצד רוב עשרם האָבן אידן דעמאָלט זיכער געהאַט עבדים (כנענים), ופשיטא אַז מ'קען ניט זאָגן אַז ס'איז ניט קיין דבר ההווה והרגיל[32].

ה. עפ"ז איז אָבער ניט פאַר־שטאַנדיק: פאַרוואָס טאָקע הויבט אַן די תורה די דינים פון משפטים (תיכף לאחר מ"ת) מיט דעם דין עבד עברי, וואָס איז דעמאָלט געווען אַ מילתא דלא שכיחא כלל, און ניט מיט אַ דבר הרגיל וההווה; ובפרט נאָך אַז „כי תקנה עבד עברי" איז, אַ תוצאה פון אַ פריער־דיקער פעולה פון גניבה, פאַר וועלכער ער איז מחוייב צו צאָלן חמשה אָדער ארבע אָדער שנים*[32] און „אם אין לו ונמכר בגניבתו"[33] — האָט דאָך די תורה לכאורה צום ערשטן געדאַרפט אָנזאָגן די פריערדיקע דינים פון חיוב תשלומי כמה פעמים ככה — ה' ד' ושנים?

און וויבאַלד אַז דאָס איז אַ שווערי־קייט אין פששמ"מ איז ניט מובן, פאַר־וואָס רש"י (וואָס איז מפרש אַלע קושיות בפששמ"מ) פאַרענטפערט דאָס ניט בפירושו (און ווי מיר געפינען טאָקע אַז אָנדערע מפרשי התורה[34] באַוואַרענען דאָס, הגם זייערע פירושים זיינען ניט אינגאַנצן ע"ד הפשט ווי פירוש רש"י).

מען קען ניט זאָגן אַז ע"פ פששמ"מ איז דאָס קיין קשיא ניט, ווייל לויט דרך הפשט איז ניט מוכרח אַ טעם והסברה אויף סמיכת ציווי המצות — וואָרום (נוסף אויף דעם וואָס בריש פרשתנו גופא איז רש"י מדגיש „ואלה כו' מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה נסמכה כו'") ע"פ הנ"ל איז דאָך דאָס — שנסמכה למצב דביזת מצרים והים — די סברא פונעם קס"ד אין דעם פירש"י אַז דער פסוק רעדט ניט וועגן „עבד עברי" נאָר וועגן אַן עבד כנעני[35], ועוד ועיקר — דאָ קען דאָך ניט זיין כי תקנה ע"ע אַיידער מפסק'נט דעם דין „ונמכר בגניבתו".

ו. וי"ל אַז רש"י האָט דאָס באַ־וואָרנט מיט זיין פירוש אין המשך פרשתנו[36] „ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף אמר ריב"ז אוזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך

---

31) כא, יב.

32) ראה לעיל הערה 22, 23.

*32) פרשתנו לקמן כא, לז. כב, ג.

33) שם, ב.

34) ראב"ע רמב"ן אברבנאל, וראה לק"ט עה"פ (שמו"ר פ"ל, ה). ובלק"ט נג'ארה „ארז"ל ברבה (פ"ל, טו) כו' הרי כאן נרמזו ב' הטעמים שכתב הרמב"ן". ועוד.

35) בראב"ע, רמב"ן ואברבנאל מבארים (בעי־קר) זה שהתחיל המשפט הראשון בעבד עברי. אבל בפרש"י, פששמ"מ י"ל שאין זה קושיא, משא"כ הסמיכות למ"ת — כפירושו בריש פרשתנו. וראה מדרש הגדול וכלי יקר עה"פ.

36) כא, ו.

וגנב תרצע ואם מוכר עצמו אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע".

די הסברה בזה: בא אנדערע מצות געפינט מען ניט אז די תורה זאל מדגיש זיין די שייכות פון דעם שכר מצוה צו דער מצוה. ובדוגמא: די מצוה פון כיבוד אב ואם, וואס איר שכר איז „למען יאריכון ימיך גו'" — איז (נוסף אויף דעם וואס דער שכר איז ניט ניכר באלד נאך דער מצוה, נאר לאחר אריכות זמן רב — איז) אין דעם מהות השכר ניט קענטיק די שייכות צו דער מצוה דווקא.

ועד"ז ביי עונשים אויף עבירות, זעט מען ניט אין דעם עונש מלקות אדער כרת וכיו"ב א באזונדערע שייכות צו די עבירות, וואס זיינען מחייב די עונשין.

ביי עבד עברי אבער פארבינדט די תורה דעם עונש מיט זיין סיבה: „ורצע וגו' את אזנו" קומט דערפאר וואס „אוזן ששמעה על הר סיני כו'".

און כאטש אז דער חיוב פון „ורצע אדוניו את אזנו גו'" קומט (ניט באלד ביי די פעולות וואס האבן גורם געווען צו זיין אן „עבד עברי", נאר) ערשט נאכ־דעם ווי „אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי" [37] — איז עס אבער דאך ניט קיין עונש דערפאר וואס ער האט געזאגט „אהבתי גו'", נאר דערפאר וואס „אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב", אדער „ששמעה על הר סיני כי לי בנ"י עבדים והלך וקנה אדון לעצמו" — גלייך ווען ער (איז גורם און) ווערט אן „עבד (עברי)" [38].

דערמיט איז מבואר וואס „כי תקנה עבד עברי וגו'" איז דער ערשטער פון די משפטים וואס די תורה זאגט אן תיכף לאחר מ"ת בהר סיני: בא אן עבד עברי זעט זיך אן (אין זיין עונש) באופן גלוי וניכר (אויך אין זיין גוף הגשמי) דער פארבונד פון זיין משפט מיט „הר סיני".

וע"פ הנ"ל (פרש"י אוזן ששמעה כו') איז א חידוש עקרי אין די דינים פון עבד עברי — דער ניט־פאלגן דעם אנזאג בהר סיני, און דער „אין לו ונמכר" (מצד דעם גודל התשלומין) איז א סיבה חיצונית — איז ער סומך דין ע"ע צו „אלו מסיני" ומרמז די שייכות לגניבה אין דעם פרט פון ורצע גו' אזנו.

ז. ע"פ ביאור הנ"ל אין פרש"י אויף „כי תקנה" — קומט צו נאך א תוספת הסברה בזה:

וועז די מציאות פון עבד עברי וואלט דעמאלט, באלד נאך מ"ת, געווען א דבר הרגיל והווה, וואלט מען געקענט זאגן אז דאס גופא איז דער טעם וואס דער דין איז אנגעזאגט געווארן לראשונה — ווייל ס'איז אן ענין וואס איז נוגע תיכף לאחר מ"ת:

וויבאלד אבער אז עבד עברי איז דעמאלט געווען, כנ"ל גאר אן ענין פון עתיד און א זעלטענער פאל — איז דאס מכריח צו זאגן, אז דער טעם וואס דער דין איז אנגעזאגט געווארן בתחילה איז מצד דעם ענין מיוחד פון „עבד עברי" — זיין שייכות מיוחדת צום „הר סיני".

ח. ויומתק ע"פ פנימיות הענינים: וויבאלד דער גאנצער מכוון ותכלית פון מ"ת איז אויפצוטאן דורך תומ"צ דעם בירור וזיכוך אין די ענינים פון וועלט (משא"כ די תומ"צ פון די אבות פאר מ"ת, וועלכע האבן ניט פועל געווען א שינוי אין גשמיות פון וועלט) [39],

37) פרשתנו כא, ה.

38) ראה באורוכה לקו"ש חי"א ע' 90 ואילך.

39) ראה באורוכה לעיל ע' 212 ואילך. וש"נ.

דעריבער איז דער ערשטער פון די משפטים לאחר מ"ת אַזאַ ציווי ודין וואָס אין אים זעט זיך בגילוי ווי מ"ת פועלט אויך אין גשמיות העולם[40].

און אין דעם דריקט זיך אויס די דרגת העבודה פון אַן „עבד עברי" — ווי תורת החסידות[41] איז מבאר די דריי מדריגות עבד כנעני עבד עברי און אמה עברי' אין עבודת השם — בנפש האדם:

„עבד כנעני" איז דער וואָס דער נפש הבהמית איז ביי אים בתקפו עבדא בהפקירא ניחא לי'[42] און ציט זיך למטה צו תאוות עוה"ז, נאָר ער איז כופה עצמו און איז עובד ה' במעשה בפו"מ בסו"מ וע"ט מצד קבלת עול און אימת האדון.

די עבודה פון „עבד עברי" איז אין אַ העכערער דרגא: בא אים זיינען מאיר די מדות פון נפש האלקית אין נפש הבהמית, ביז אַז אויך בא דעם נפש הבהמית איז דאָ אַ תשוקה לה'; ער איז אַבער נאָך ניט נתהפך געוואָרן לקדושה, אַז ער זאָל ניט האָבן קיין חמדה צו תאות עוה"ז (ע"ד ווי אַן עבד וואָס ברענגט אַריין אין הויז אַלע הצטרכיות פאַר די בני בית פון אכילה ושתי'; זיי זיינען אַבער נאָך ניט ראוי לאכילת אדם — זיי זיינען נאָך ניט געקאָכט וכו', ניט געענדערט פון זייער פריערדיקן מהות).

די עבודה פון אַן אמה עברי' איז וואָס די תאוות ומדות פון נפש הבהמית ווערן נתהפך לקדושה ביז אַז זיין תשוקה איז נאָר צו אלקות.

און דערמיט איז מובן, וואָס די התחלה פון די משפטים לאחר מ"ת, וואָס דאָס ברענגט אַרויס די פעולה פון מ"ת אין וועלט, איז מיט די דינים פון עבד עברי, ווייל דאָס (עבד עברי) איז די התחלת העבודה פון אַ אידן לאחר מ"ת — פועל זיין אויפ'ן נפה"ב און ענייני העולם בכלל אַז זיי זאָלן נשתנה ווערן און אַריינקומען אין רשות הקדושה (משא"כ די עבודה פון עבד כנעני איז נאָך ניטאָ קיין שינוי אמתי אין זיינע מדות ועד"ז בחלקו בעולם),

און לאח"ז קומט דער משך בפרשה — דער משך העבודה — ער קומט צו דער עבודה פון אמה עברי', אַז מען איז מהפך די מדות פון נפה"ב און ענייני העולם בכלל, אַז זיי זאָלן ווערן אַ דירה לו ית'.

(משיחת ש"פ משפטים תשל"ו)

---

40) ויומתק ע"פ מה שנתבאר כמה פעמים בהחידוש דפ' משפטים על פ' יתרו, דבפ' יתרו מדובר ע"ד מ"ת, עצם ביטול הגזירה דעליונים ירדו לתחתונים ותחתונים יעלו לעליונים (תנחומא וארא טו). ובפ' משפטים נתחדש ענין דירה בתחתונים, כי הציווים בפרשתנו הם דברים שגם שכלו של אדם מחייבם ואעפ"כ עושה אותם מצד ציווי ה'.

41) תו"א שמות ד"ה וכי ימכור (עא, ב ואילך). דרך חיים שער התפלה פס"ו ואילך. דרמ"צ מצות יעוד או פדיון אמה העברי'. אוה"ת פרשתנו ע' א'קכז ואילך.

42) גיטין יג, א.